

## בת ציון המורדת

### חנה ארנדט על הפוליטיקה היהודית בפלשתינה

הן בימי חייה (1906-1975) והן לאחר מותה התבססו המוניטין של חנה ארנדט בעיקר על ספריה "מקורות הטוטליטריות" (1951) ו"אייכמן בירושלים" (1963); ספרה "המצב האנושי" (1958) השלים את התמונה, אולי, בשביל המומחים בקרב קוראיה. הספר הראשון, שהביא לה תהילה, עורנו ספר רב-עוצמה, אך אינו אחיד ברמתו, כיוון שחסרות בו סקירה מבואית או הצהרה מתודולוגית. תחילה, בזמן מלחמת העולם השנייה, תפשה אותו ארנדט כניתוח של 'האימפריאליזם הגזעי', אך שינתה את דעתה כמה וכמה פעמים ביחס לצורתו הכללית: קטעי הפתיחה המקוריים והמרשימים, על אנטישמיות ואימפריאליזם, כבר כמעט הושלמו, שנתיים לפני שהחליטה - ב-1948, בעיצומה של המלחמה הקרה - לכתוב טיוטה של קטע הסיום הארוך על ה'טוטליטריות', המשווה בין הקומוניזם והפאשיזם. הספר השני, דיווחה על משפטו של אדולף אייכמן, כבר זיכה אותה בפרסום מסוג אחר, שלילי, ובחרם-למעשה בישראל, וביטא את האומץ האינטלקטואלי שהפגינה במשך חייה.

עם זאת, עד עתה נותרה חבוייה ברובה עבודתה על האנטישמיות, הפוליטיקה היהודית והפרויקט הציוני, שנכתבה בעיקר בשנות השלושים והארבעים של המאה העשרים, זמן רב קודם ש"אייכמן בירושלים" ראה אור. פרסומם של "הכתבים היהודים"<sup>1</sup> מאפשר לקורא לבנות מחדש, ובפרטי פרטים, את התפתחותם ההיסטורית של רעיונותיה על הציונות; זוהי, ככל הנראה, העבודה הכתובה הטובה ביותר של ארנדט - המוחשית, המיושבת בדעתה, הנבואית והחזקה שבכל עבודותיה. מחצית מן החומר מעולם לא ראה אור באנגלית קודם לכן, וכחמישית ממנו כלל לא פורסם. המגוון מרשים: מבחינת הז'אנר, הוא כולל מסות למדניות ארוכות, רשימות עיתונאיות קצרות, מאמרי-ביקורת חשובים, הרצאות בכנסים, מכתבים וראיונות. מבחינת הנושא: היסטוריה של יהדות אירופה, פוליטיקה של המזרח התיכון, רצח יהודים. טקסטים שנכתבו במקורם גרמנית או צרפתית מופיעים בתרגום מעולה לאנגלית. האוסף מייצג התקדמות, בכמות ובאיכות, מן המבחר הקודם, היחיד שבנמצא של עבודות

אלו, שפירסם אחד מן העורכים ב-1978, ואזל בהוצאה לפני זמן רב.<sup>2</sup> בסך הכל, זוהי הרחבה ממשית של הידוע לנו על עבודתה ומחשבתה של ארנדט.

### מקניגסברג לפריס

ארנדט הגיעה מאוחר יחסית אל נושא המחקר של "הכתבים היהודים". כפי שאמרה, כידוע, לקרל יאספרס, כאשר צעירה מצאה "את 'השאלה היהודית' משעממת למדי".<sup>3</sup> אפשר שרק ב-1933, בשנה שבה מלאו לה עשרים-ושבע, החלה החשיבה הפוליטית שלה בנושאים אלה להתגבש באמת. כילדה, אף על פי ש"אמי היתה חובטת בי כהלכה אילו חשבה שהתכחשתי ליהדותי", הנושא "מעולם לא עלה לדיון". הסביבה החילונית שארנדט גדלה בה - יהודים בני המעמד הבינוני בקניגסברג, לפני מלחמת העולם הראשונה ולאחריה - היתה בטוחה יחסית; היהודים בני מעמד הפועלים של העיר התגוררו מעברו האחר של הנהר, בדרום, ורק לעתים רחוקות התרועעו שתי קהילות אלו. הוריה הסוציאלי-דמוקרטים לא היו דתיים; הם גם לא היו קונוונציונליים; האב, קלסיציסט חובב שעבד בחברת הנדסה אלקטרונית, מת מעגבת כשארנדט היתה בת שבע. אמה היתה מוסיקאית שלמדה בפריס, ואופיה החזק ניכר באופן שבו הורתה לכתף כיצד להגיב להערות אנטישמיות: אם העירו אותן מורים, היה על חנה לעזוב את בית הספר מיד ולדווח בבית על מה שאירע, וללא דיחוי היתה האם שולחת מכתב תלונה; אם באה ההכפשה מצד חבריה, היה עליה להתמודד בכוחות עצמה, ולא לומר על כך מלה בבית: "חייב אדם להגן על עצמו!"<sup>4</sup>

באוניברסיטה בהיידלברג ובמארבורג - כשלמדה פילוסופיה אצל היידגר, ואחריו אצל יאספרס, והיתה נתונה בכמה פרשיות אהבים - בחרה ארנדט לכתוב את הדיסרטציה שלה על רעיונותיו של אוגוסטינוס בדבר אהבה טרנסצנדנטלית. כפי שכתבה לגרשום שלום, בתגובה ללעג שלו בעת משפט אייכמן על כך ש"באה מן השמאל הגרמני": "בצעירותי לא התעניינתי בהיסטוריה וגם לא בפוליטיקה. אם ניתן לומר ש'באתי מאיפשהו', הרי זה מן המסורת של הפילוסופיה הגרמנית."<sup>5</sup> גישתה הראשונית לשאלה היהודית נוצרה דרך ביקורת ההתבוללות, אליה, כפי שאמרה ליאספרס, "קורט בלומנפלד פקח את עיני". בלומנפלד, בן קניגסברג אף הוא, ומדובריו הבולטים של הארגון הציוני בגרמניה, היה אחד משורה של גברים מבוגרים וכריזמטיים, עמם ניהלה מערכת יחסים קרובה; הם נפגשו לראשונה ב-1926, כשבא להיידלברג ופנה אל קבוצה של סטודנטים יהודים, ביניהם גם ארנדט. ב-1929 החלה לחקור את הנאורות הגרמנית, מחקר שהתמקד בכרכי

המכתבים הרבים של אשת הסלון היהודיה משנות התשעים של המאה השמונה-עשרה, רחל פרנהגן: בתו המבריקה והמשוחררת של סוחר יהלומים ברלינאי, בת שיחם והמארכת של גיתה, של השלגלים, של ההומבולדטים וחכריהם; אפילו כאן, אחד-עשר הפרקים הראשונים בביוגרפיה (האוטוביוגרפית מאוד) שכתבה ארנדט, "רחל פרנהגן: חייה של אשה יהודיה", עסקו בתשוקה, בקיום ובפנימיות לא פחות משעסקו בדילמות של ההתבוללות היהודית-גרמנית.

עם עליית הנאציזם והתקדרות המצב הפוליטי בגרמניה, החל ב-1930, פנתה ארנדט אל 'השאלה היהודית' עצמה. קובץ "הכתבים היהודים" נפתח בשלושה טקסטים מתקופה זו, שנכתבו בעבור *Jüdische Rundschau* הברלינאי ולכתב עת יהודי גרמני להיסטוריה: שניים ממאמרים אלה מתמקדים בנאורות, השלישי תומך בהקמתם של בתי ספר יהודיים, פתוחים לכל ולא-פריטיים, שיהוו חלק ממערכת החינוך הגרמנית, כחלופה להיפלטות ממנה. מבלומנפלד למדה ארנדט על אגפיה השונים של התנועה הציונית, שהתייצגו בהכדל העמוק בין תגובותיהם השונות של תיאודור הרצל (1860-1904) וברנרד לזר (1865-1903) לאנטישמיות בפרשת דרייפוס; ובהבחנה מאירת העיניים שעשה לזר בין שני טיפוסים של יהודים מודרניים, העני שהתעשר (*parvenu*) לעומת המנודה (*pariah*) מדעת. הרצל דגל ביציאה אל מולדת יהודית, וחתר לגייס את האליטה למטרה זו - אשר בעטיה, כפי שהעיר, מתוך ראיית הנולד, בתחילת המאה התשע-עשרה, "האנטישמים יהיו ידידינו הנאמנים ביותר". בניגוד חד למדיניותו של הרצל, כפי שניסחה זאת ארנדט מאוחר יותר, לגבי דיודו של לזר,

שאלת הטריטוריה היתה משנית. הוא לא ביקש להימלט מן האנטישמיות, אלא להפעיל את העם כנגד אויביו... הוא לא תר אחר שומרים - יותר או פחות אנטישמיים - שיגנו עליו, אלא אחר חברים אמיתיים לנשק, שקיווה למצוא מקרב כלל הקבוצות המדוכאות באירופה בת זמנו.<sup>6</sup>

זו היתה המסורת שארנדט הסתמכה עליה כעת. בשנות השלושים כבר היה ברור כשמש כי כל האסטרטגיות להתבוללותה של יהדות אירופה פשטו את הרגל: "בחברה שכולה עוינת את היהודים, אפשר להתבולל רק אם מתבוללים גם באנטישמיות."<sup>7</sup> בה בעת, המודל הציוני שהתבסס על 'שליטתם הפילנתרופית' של יהודים עשירים - "*parvenus*" - באחיהם העניים הדחויים, היה חייב להתמודד עם אידיאל שיוויון הזכויות של לזר: רפובליקה של 'מנודים מדעת' ("*pariahs*").

ההגנה על העם היהודי היתה צורך פוליטי דוחק. ארנדט, שנמלטה לפריס ב-1933, לאחר שנעצרה לזמן קצר באשמת איסוף ראיות לאנטישמיות בשביל

קבוצתו של בלומנפלד, החלה לעבוד ב'נוער עליה' - ארגון ציוני שעזר לבני נוער יהודים מאירופה לעבור לפלשתינה - ולתקופה מוגבלת עבדה גם אצל הברונית ז'רמן דה רוטשילד.<sup>8</sup> באביב 1936, בפריס, פגשה ארנדט את היינריך בלוכר, עמו חלקה את שארית חייה. בלוכר - בשלב ההוא עדיין מהפכן קומוניסט, היה ברלינאי קשוח, בעל חשיבה עצמאית, שהשתתף כחייל פשוט, בהיותו בן תשע-עשרה, במועצות החיילים ובהתקוממות של ברית ספרטקוס ב-1918; הוא היה חברו הקרוב של היינריך ברנדלר במפלגה הקומוניסטית הגרמנית בשנות העשרים, נע במעגלי תנועת האוונגרד, וברח מברלין ב-1934, ללא מסמכים מזהים. יחסיהם של ארנדט ובלוכר השפיעו על החשיבה הפוליטית של ארנדט, ושינו אותה.<sup>9</sup> על היקף ההשפעה ניתן ללמוד מהשוואה בין חליפת המכתבים באוגוסט 1936 - מכתבים שנכתבו חודשים ספורים לאחר שהכירו זה את זה, המצוטטים בחלקם במבוא שכתב העורך קון - ובין טקסטים שכתבה ארנדט בתקופה מאוחרת יותר. תחילה, התנסח בלוכר בחריפות בעניין השאלה היהודית:

על העם היהודי להיות גאה ולא לבקש כל נדבות. בורגנותו משחיתה אותו. בייחוד בפלשתינה, שם הוא חפץ לקבל לידיו ארץ שלמה. אך אין אפשרות לקבל ארץ, כפי שאין אפשרות לקבל אשה; לשתייה יש להיות ראוי... לחפוף בארץ, בארץ שלמה, הניתנת במתנה מגנגסטר שצריך לגנוב אותה תחילה? לשמש, בסופו של דבר, משוכה בעבור הכוזב האנגלי? אמת הדבר, בימי הברברים צלחה דרך זו גם כדי לזכות באשה, אך בד בבד עם האשה זכית גם בכוז גמור מצדה, ובשנאתה הבלתי נדלית... [תחת זאת], הבה נאחד כוחות עם העובדים ועם הפועלים הערבים, ונשחרר את הארץ מן הכוזב האנגלי ומכת בריתו, הבורגנות היהודית. אזי תזכו בחלקכם, ומהפכני כל העולם יבטיחו זאת. זוהי פוליטיקה מטריאליסטית של העובדים.

ארנדט השיבה על דבריו בדרך ציונית קונוונציונלית יחסית, החוסמת את הערבים ומביעה את התביעה לפלשתינה כמונחים מקראיים (בתיווך האידיאליזם הגרמני):

פלשתינה. אלוהים אדירים, אתה צודק, למרכה הצער. אבל אם אנו מציבים כיבוש לעומת מתנה, נראה לי שמערכה צבאית נגד ביצות, מלריה, מדבר וסלעים - שהרי כך נראית הארץ המובטחת לנו - גם היא ראויה לשבח. אם באמת אנו רוצים להיות לעם אחד, לא נמצא תועלת רבה בטריטוריה ישנה כלשהי שהמהפכה העולמית תרצה אולי להציג לפנינו. משום שכך או אחרת, הארץ הזאת כרוכה בעברנו ללא התר. פלשתינה אינה עומדת במרכז השאיפות הלאומיות משום שלפני 2000 שנה חיו בה כמה אנשים, שעשויים, במובן כזה או אחר, להיות אבות אבותינו, אלא משום שבמשך 2000 שנה נהנה המטורף שבכל העמים לשמר את העבר בתוככי ההווה, משום שבעבורו, "אפשר לומר, חורבותיה של ירושלים נעוצות בלב הזמן" (הרדר).<sup>10</sup>

עם זאת, בתוך חמש השנים הבאות, כתבה ארנדט לא רק את פרקי הסיום של ספרה "רחל פרנהגן" - "כתבתי את סופו של הספר בקיץ 1938, בזעם גדול, משום שבלוכר ונולטרן בנימין לא עזבו אותי לנפשי עד שגמרתי", אמרה ליאספרס - אלא גם את מסתה המונומנטלית, אם גם בלתי גמורה, "אנטישמיות", שהתפרסמה לראשונה ב"כתבים היהודים". ניכר שהתכוונה להוציא את כתב היד הזה כספר, שהרי לאחר כ-40,000 מלה מופיע משפט הנפתח כך: "בפרק הבא נראה ש...". קון סבור כי היא כתבה אותו בפריס בין 1938 לבין מאי 1940, עד שנעצרה למשך חודשים אחדים כזרה עוינת.<sup>11</sup> אף על פי שלטקסט, הכתוב גרמנית, ניתנה אותה הכותרת שניתנה לחלקו הראשון של "מקורות הטוטליטריות" התלת-חלקי, רבים ההבדלים בין השניים. עבודת הניתוח ב"מקורות הטוטליטריות" היא רב-ממדית יותר, וממזגת בין תובנות פסיכולוגיות ודיוקנאות סוציולוגיים - הידועים שבהם: די'זוראלי, פרוסט, תומכי דרייפוס - לבין הסבר על עליית האימפריאליזם, המתמקד בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים.

### יהדות אירופה

בניגוד לכך, 'אנטישמיות' המוקדם שונה למדי, הן בתוכנו והן בצורתו. הטקסט הוא בחינה היסטורית מדוקדקת של שאלת היהודים באירופה - בראש ובראשונה בגרמניה - מימי הביניים, דרך עלייתה של המדינה האבסולוטית בתקופה המודרנית המוקדמת ועד העידן המודרני. ארנדט דוחה את ההנחות עליהן מבוססים הסברים של תומכי ההתבוללות ושל הציונים הלאומיים גם יחד, וטוענת כי בסופו של דבר, ההבדל ביניהם אינו גדול כל כך. ההסבר הציוני "מרוקן את היחסים שבין היהודים לבין האומה הפונדקאית מן ההיסטוריות שלהם, ומצמצמם לכלל משחק כוחות (כגון יחסי משיכה-דחייה) בין שני יסודות טבעיים"; הוא רואה הבדל של מאה אחוזים בין השניים. לעומת זאת, היסטוריונים התומכים בהתבוללות "מבכרים את ההנחה, הבלתי ביקורתית אף היא, על התאמה של מאה אחוזים בין היהודים לבין האומה הפונדקאית ... היהודים היו גרמנים ותו לא". ועם זאת, בסוף שנות השלושים יכלו אותם "גרמנים ותו לא" ליהנות מן הזכויות האזרחיות והחוקיות שהעניק להם הממשל הגרמני ב-1869 רק אם יכלו להוכיח כי אף לא איש מסביהם היה יהודי. ארנדט מעירה: "תומכי ההתבוללות מעולם לא הצליחו להסביר איך יכלו הדברים להידרדר עד כדי כך, והציונים עדיין עומדים מול העובדה הבלתי פתורה שהדברים יכלו גם להסתדר."<sup>12</sup> שני ההסברים אינם מצליחים לפרוץ את גבולות האנטישמיות.

ארנדט הגיבה בהיסטוריוזציה בלתי מתפשרת של האנטישמיות, אותה עיגנה בהקשרים חברתיים קונקרטיים. היא התנגדה התנגדות גמורה לרעיון קיומו של 'יסוד יהודי' כלשהו – ובמובלע גם לרעיון קיומו של יסוד אנטישמי כלשהו – ולמה שהשיח העכשווי מכנה מְהוּתָנוּת. הניגוד בין עמדה זו לבין עמדתה הציונית "הפשוטה יחסית", שבה החזיקה שנים אחדות קודם לכן, הוא חד וברור. אחד ההיבטים החזקים ב"אנטישמיות" הוא ראיית המעמד כקטגוריה אנליטית אוטונומית, שהגיעה לשיאה במאה התשע-עשרה, במאבק בין אצולת היונקרים הגרמנית לבין הבורגנות, על השליטה במדינה האבסולוטית. בלי ספק, בהשפעת דיוניה של ארנדט עם בלוכר, הפכה ההבנה ההיסטורית של האנטישמיות למפתח המספק לא רק אלטרנטיבה אינטלקטואלית להתבוללות ולציונות גם יחד, אלא גם אלטרנטיבה פוליטית נחרצת. ארנדט חיפשה ללא לאות אחר מסלול של פעולה פוליטית שאינו מבקש להעלים את היהודים מן החברות האירופיות (באמצעות המרת דת, או הגירה), אלא לפעול לשיפורן של חברות אלה ושל קיבוצי היהודים שבקרָבן.

אף על פי שהרדיפות בימיה של ארנדט הותוו בבירור על פי מקרים קודמים ועתיקים, היא ערכה הבחנה חדה בין 'שנאת היהודים' בימי הביניים ובין הופעתה של האנטישמיות המודרנית: שנאת היהודים בימי הביניים "נגעה ליהודים, ולא הרבה מעבר לזה", ואילו בהיסטוריה של האנטישמיות "חבויות נטיות רבות אחרות", שהיהודים לא בהכרח ממלאים בהן תפקיד מרכזי. טשטוש הבחנה זו פירושו "להפקיע את השאלה היהודית מן התהליך ההיסטורי, ולהחריב את הקרקע המשותפת שעליה נקבעים גורלותיהם של יהודים ושל לא־יהודים כאחד."<sup>13</sup> ארנדט טענה כי לפני אמצע המאה השבע-עשרה באה יהדות אירופה במגע עם עמים אחרים רק בזמנים של "אסונות וגירוש". כגטו הוגבלו החיים הכלכליים "למלאכה ולמסחר", יהודים עשירים מעטים שימשו כסוכנים פיננסיים בחצרות המלוכה ופעלו כמתווכים לעולם החיצוני.<sup>14</sup> בהיעדר ערבויות או הגנה מן החוק, לא נותר להם אלא להסתכן קשות ולהלוות לאחרים – בעלי אדמות פורזניים, בעלי מלאכה אביונים, איכרים שיבולם לא עלה יפה – באמצעות גביית שערי ריבית מופקעים, אשר הבטיחו את עוינותם של אנשי חובם. המנהיגים היהודים העשירים ביותר, שהיו אנשי כספים בחצרות המלוכה, יכלו בדרך כלל לשמר את היחסים ההכרחיים עם בתי המלוכה להבטחת ההגנה על הקהילה – אף על פי שאם נסיך נקלע לחוב, תמיד אפשר היה לגרש את היהודים, או לשדוד את חסכונותיהם באמצעות העלאת מסים.

במשך מלחמת שלושים השנים התרכו ההזדמנויות ליהודי אירופה, כשמדינות

חסרות-מזומנים פנו אליהם כדי לפתח, לרוחב היכשת, רשתות פיננסיות ("יהודי אחד יכול היה להעביר לצבאות הנלחמים הרחק מן הבית את מה שיהודי אחר הבטיח לתת בארץ מולדתם") ורשתות של אספקה צבאית: אריגים, תבואה ומתכות. במאה הבאה, ראתה עליית האבסולוטיזם את העמקת היחסים בין מנהיגים יהודים לבין הביורוקרטים של בית המלוכה: על אדמות גרמניה, "יהודי-החצר מן המאה השבע-עשרה הפך לנושה של המדינות האבסולוטיות במאה השמונה-עשרה". החצר הפולנית הזמינה יהודים לבוא ולשרת כגוביי-מס, וכך הגנה על האצולה מעוינותם של האיכרים המרוששים. אם סבלו היהודים מגירוש גם במשך המאה השמונה-עשרה, כעת היה לגירוש "אופי פוליטי יותר": לא במטרה לשדוד את היהודים מעושרם, אלא כדי "לשכך את זעמם של המתרוששים". ארנדט טענה כי מדינות אבסולוטיות בתהליך מודרניזציה פנו אל היהודים תחילה מתוך כוונה שיממנו בכספם את הביורוקרטיה המתרחבת, ואת צבאות הקבע שנדרשו להן כנגד האצולה הישנה וכנגד הבורגנות העולה; הן ששו לסכסך בין הספקים היהודים ובין הגילדות המקצועיות של הייצור המסחרי המתקדם. האבסולוטיזם של המאה השמונה-עשרה לא היטיב רק עם העשירים בקרב בעלי ההון היהודים, שיכלו לזכות כעת, על בסיס אישי, בזכויות אזרח 'חריגות' ובתארים, אלא גם עם שכבה רחבה יותר של סיטונאים וסוחרים. עד 1803 כבר היו עשרים אחוזים מיהודי פרוסיה 'מוגנים' בדרך כזו או אחרת, וליותר מ-3,000 מהם - בהם גם משפחתה של רחל פרנהגן - הוקנתה זכות מושב בכרלין; הם היוו "חריג קולקטיבי", במילותיה של ארנדט, לעומת המוני היהודים הבלתי מוגנים, המרוששים, של מערב פרוסיה ופוזן.<sup>15</sup>

### התבוללות ואנטישמיות

זהו הצומת שארנדט מציבה בו את הופעת האנטישמיות המודרנית, שבאופן פרדוקסלי כבר התבשרה בניצחוננו של נפוליאון, משחרר היהודים. האינטליגנציה הבורגנית, אשר גילתה את הפטריוטיות הגרמנית, כניגוד לנפוליאון, החלה לחשוש שמא עלולים היהודים להתפתות ולתמוך בו; כניעתן של הפרוכינציות המזרחיות שללה מן היהודים בעלי הזכויות ה'חריגות' את התפאורה החברתית ההכרחית להם - את מי שלא נהנו מזכויות חריגות. בה בעת, כללה הבורגנות הגרמנית העולה את היהודים בהתקפתה על בעלי האדמות מאצולת היונקרים: "האריסטוקרטיה קשורה ביהודים בקשר הדוק כל כך עד שאינה יכולה להמשיך בלעדיהם", כדברי הפובליציסט הליברלי פרידריך בוכהולץ - ואילו מתקפת-

הנגד של אצולת היונקרים על הכוח הכלכלי העולה של הבורגנות, ועל הצעדים הליברליים של המדינה בין 1806 ל-1812 (הרשאה למכירת אדמות, הקלת הסדרי המסחר), הבליטה את מקומם של היהודים ה'מוגנים' כמי שנהנים מתהליכי השיווק וכבעלי בריתה של המדינה. הפולמוס של היונקרים עם הבורגנים - מקדמיהם של התעשייה וספסרות ההון כנגד בתי המלאכה והחקלאות; המטריאליזם הגס כנגד סדרי האל; הכישרון חסר הערך כנגד האופי המכובד - ליכד בין שורותיהם של חוואים, חברי גילדה, חנוונים: בין כל "המביטים לאחור, או השכבות החברתיות שבהכרח חששו לכאות."<sup>16</sup>

בעיני ארנדט, אצולת היונקרים - ולא הבורגנות - היא שהצליחה לצייר את עצמה כמגלמת את נביטתה של מדינת האומה, שעמדה ביסוד האנטישמיות הגרמנית המודרנית. היונקרים לא רק ראו בבורגנות את 'האחר' של האריסטוקרטיה, אלא שיכנעו אותה להפנים את ה'אחרות' הזאת כתיאור נאמן למציאות - וכך ניכרו את האזרח הבורגני מעצמו. התוצאה הסופית היתה שכדי לשחרר את עצמה מתיאור זה, השליכה אותו הבורגנות על היהודים. "התיאור הזדוני של הבורגנות הוא המעיין הבלתי נדלה, שממנו נבעו כמעט כל הטיעונים האנטישמיים," מצהירה ארנדט:

דבר אינו חסר כאן מלבד... להחיל זאת על היהודים. התברר כי זוהי משימה קלה יחסית, וכוונתה המקורית לא היתה אלא להכפיש הכפשה אולטימטיבית: באמת אין האדם הבורגני שונה מן היהודי. לשם כך, צריך היה רק להכריז כי פרנסה מרווחים ומריבית שווה להלוואה בריבית קצוצה: האזרח הבורגני לא היה אלא יהודי ומלווה בריבית קצוצה. האנשים היחידים אשר זכאים להכנסות שלא כתוצאה מעבודה הם מי שכבר מחזיקים בעושר. חופש המסחר שיחרר החוצה 'דחף פראי', אשר לא הוליד לחברה דבר מלבד מתעשרים חדשים (parvenus) - והיהודי הוא שעלה מן התהומות החברתיים העמוקים ביותר.<sup>17</sup>

והיא מסכמת:

התברר כי הסכנה ליהודים אינה נשקפת מן השנאה ההיסטורית של האצולה כלפי מְמַמְנֵיהָ של המדינה המודרנית, אלא מן הטיעונים והאיפיונים אשר הותאמו ונתפרו בשביל אנשים שונים לחלוטין, ולבסוף הוצמדו דווקא אליהם... אם הצליחה אצולת פרוסיה להחזיר את הסיווגים ואת שיפוטי הערך הללו אל ראשו של האזרח הגרמני הבורגני, עד שהתבייש בהיותו כזה - הרי זהו אסונה האמיתי, וה'אידיאולוגי' כביכול, של יהדות אירופה. שהרי בסופו של דבר שנאתם העצמית, ההרסנית באמת, של הליברלים, היא שהובילה לשנאת היהודים, שהיתה הדרך היחידה בה יכלו הליברלים להרחיק את עצמם מעצמם, להפנות את דבר הדיבה אל אחרים אשר, אף על פי שלא ראו בעצמם את 'הבורגנות', נאלצו להוות את גילומה המושלם.<sup>18</sup>



## אסטרטגיה מעבר לציונות

אף על פי שהמסה שלא פורסמה, 'אנטישמיות', נותרה בלתי גמורה, הרחף הפוליטי שהניע אותה לבש צורה קונקרטית יותר משפנתה ארנדט לעסוק באסטרטגיות הציוניות ובפלשתניה המנדטורית, לאחר שבמאי 1941 התיישבה בניו יורק עם בלוכר. "הכתבים היהודיים" מאגד קרוב לעשרים מאמרים שנכתבו בין 1941 ו-1948, מרביתם מסות מעמיקות שלא פורסמו, וכן עשרות מן הרשימות הקצרות שכתבה בעבור הטור הדו-שבועי שלה בשבועון הניו יורקי בגרמנית, *Aufbau*. שם (ברשימה "אף קדיש לא ייאמר", *Aufbau*, 19 ביוני 1942) הביאה את הכרזתו של גבלס כי השמדת יהודי אירופה עומדת להתחיל; תקפה את שיתוף הפעולה של הסוכנות היהודית בעניין הסכמי ההעברה (טרנספר) עם הממשלה הנאצית ב-1934; וקראה להקמתו של צבא יהודי שיילחם לצד בעלות הברית.

ארנדט המשיכה להחזיק בדעה שערכה של הציונות נמדד ביכולתה לראות מבעד להונאות העצמיות של ההתבוללות: אל לזהויות היהודיות להיטשטש אל תוך האזרחויות הסובכות של מדינות האומה השונות באירופה, והרי הן גם אינן יכולות להיטשטש כך. ואולם, קווי הפעולה, אשר הותוו על בסיס ההנחה המנוגדת שלהם עצמם - התיאוריה "הא-היסטורית לחלוטין" על קיומה של מהות יהודית בלתי ניתנת לשינוי - התגלו כהרסניים. ב"אנטישמיות" הוקיעה ארנדט נמרצות את הציונות, בהיותה "בגידה בהמוני היהודים של מזרח אירופה" ו"צמיתה של האימפריאליזם הבריטי", המבטאות את פשיטת הרגל של "הבורגנים הקטנים במזרח, אשר נרדפו בפוגרומים והידרדרו לעוני, ושל הבורגנים במערב, הנתונים בסכנה גדולה." ברשימה ב-*Aufbau* מ-1941 תקפה ארנדט את חיים וייצמן על הצהרתו כי התשובה לאנטישמיות היא בניית ה"יישוב", וכינתה אותה "טירוף מסוכן". ובאשר לחוזה ה"יישוב", שנים אחרות לאחר מכן כתבה על שביעות רצונו של הרצל נוכח מעשי הטבח האמריקאיים ("אוכל להשתמש בכך עם השולטן"), ועל "שנאתו העיוורת לכל התנועות המהפכניות באשר הן, ואמונה עיוורת לא פחות בטובה וביציבותה של החברה בימיו."<sup>19</sup>

איזו אלטרנטיבה הציעה היא? מ-1940 ואילך, טענה ארנדט כי הפתרון הפוליטי הראוי - הלא ציוני - לשאלת היהודים הוא פדרציה אירופית, שהיהודים בה יהיו אומה אחת בין אחרות, ויקבלו ייצוג בפרלמנט משותף: "גורלנו חייב להיות כרוך בגורלם של עמים קטנים אחרים באירופה"; גם התיישבות בפלשתניה

היא אפשרות סבירה, ובלבד שתקיים זיקה כלשהי לקהיליה האירופית.<sup>20</sup> ארנדט מעולם לא היססה בעניין עקרון הפדרציה; הוא התבסס על דחייתה הן את רעיון מדינת האומה והן את רעיון ה'מיעוטים' בתוכה, דחייה אשר באה לידי ביטוי רהוט ב"מקורות הטוטליטריות" ובטקסטים אחרים. מבחינה היסטורית, ניתן לראות בהשקפתה על תפקיד היהודים בפדרציה כזו (אף שלא היתה לה כל מודעות לכך) העתק מדויק לפתרון שהגה אוטו באואר בשביל האימפריה האוסטרו-הונגרית בספרו "שאלת הלאומים והדמוקרטיה החברתית"; ואילו התחזית שלה בדבר פדרציה אירופית בעלת פרלמנט משלה התבררה, כמובן, כנכונה, גם אם האיחוד האירופי רחוק עדיין מן האיגוד הפדרלי שעליו דיברה. יש בכך לשקף גם את הקשר שקיימה, לאורך כל חייה, עם ברנרד לזר. בניגוד לציונות ההרצליאנית, תמך לזר ב"אומות בתוך אומה", מבנה שבתוכו יוכלו היהודים לתפקד כקולקטיב בלא שיצטרכו להגר או להתבולל. אף על פי שארנדט לא החזיקה בהשקפת עולם אנרכיסטית, כתביו של לזר הוסיפו להעשיר את הביקורת שלה על מדינת האומה של המאה התשע-עשרה ועל הציונות הלאומית-בורגנית של הרצל.

במשך מלחמת העולם השנייה, בעודה ממשיכה לתמוך באידיאל הפדרציה האירופית, ראתה ארנדט פדרציות קיימות כמודלים היכולים לגלם בדרכים שונות את סוג הפתרון שהציעה. ברשימה מ-1943, "משבר הציונות", רשימה שלא פורסמה בעבר, היא דנה בשלוש מהן: חבר העמים הבריטי, ברית המועצות וארצות הברית. הטקסט - שאולי היה ממוען, במקורו, אל בלוכר או אל בלומנפלד, נכתב בחלקו כתשובה לקריאתו של יהודה מגנס, נשיא האוניברסיטה העברית, למדינה פלסטינית דו-לאומית בתוך פדרציה ערבית, אשר בעצמה תיכלל בברית אנגלו-אמריקאית. ארנדט התנגדה לכך: קירבתה של הכרזת מגנס לאינטרסים האימפריאליים האנגלו-אמריקאיים הזכירה מדי את המדיניות הציונית השלטת אשר - במילותיו של ויצמן עצמו - "תמיד קידשה את שיתוף הפעולה עם האימפריה הבריטית". בנוסף לכך, רעיון המדינה הדו-לאומית התבסס על מושגים אנרכוניסטיים של ריבונות מדינית, ושימושו של מגנס במונח 'פדרציה', "מחסל את המשמעות החדשה והיצירתית שלו, שעודנה באבה; הוא מחסל את הרעיון שפדרציה - בניגוד לאומה - מורכבת מעמים שונים עם זכויות שוות." כנגד זאת מציבה ארנדט את מדיניות הלאומים של ברית המועצות:

בעיות רבות ברוסיה הסובייטית טרם נפתרו. לעניות דעתי, אפילו הבעיות הכלכליות טרם נפתרו שם, לא כל שכן השאלה החשובה ביותר, שאלת החופש הפוליטי; אבל יש להודות ולו בדבר אחד: המהפכה הרוסית גילתה דרך חדשה לחלוטין - וככל

הידוע לנו היום - דרך צודקת לחלוטין להתמודד עם לאומיות או עם מיעוטים. וזוהי העובדה ההיסטורית החדשה: בפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית, לא נעשה כל ניסיון לזהות בין אומה ובין מדינה.<sup>21</sup>

הדוגמה השנייה היתה ארצות הברית, שהיא "לא רק ממשלה של מדינות מאוחדות אלא גם של עמים מאוחדים".<sup>22</sup> ואולם, המודל הבריטי הוא זה שהיה תמיד הממשי ביותר בשבילה - אם גם באורח שנוי במחלוקת, לאור החשד שהטילה בתפקידו של האיפריאליזם הבריטי באזור. בטור שלה ב-*Aufbau* יכלה ארנדט לדמות בנפשה את המזרח התיכון כולו נכלל בחבר-מדינות בריטי, שיהודים וערבים ייהנו בו משוויון זכויות בתוך פלסטין; אף שלא במדינה דו-לאומית, כפי שציינה. לחלופין, תוכל פלסטין להיות חלק מפרציה ים-תיכונית, שתכלול את איטליה, צרפת, ספרד ושלוחותיהן בצפון-אפריקה, ובסופו של דבר גם מדינות אירופיות אחרות ואת שאר המזרח הקרוב, ותביא לאיחוד בין הערבים ובין האירופאים.<sup>23</sup>

### האזהרה של קסנדרה

במבט לאחור, אפשר לקרוא את "משבר הציונות" כאקדמה למסה הנודעת של ארנדט, בת 15,000 המלים, "חשיבה מחדש על הציונות", אשר התפרסמה לראשונה ב-*Menorah Journal* באוקטובר 1944. המניע למסה זו היה קונגרס החטיבה האמריקאית של הארגון הציוני העולמי באטלנטיק סיטי, אשר תבע את הקמתה של מדינה יהודית ש"תכלול את פלשתינה כולה, בלי לחלקה ובלי להקטינה". ארנדט תפשה בבהירות חדה את חשיבותו של ניצחון זה לעמדה ה'רוויזיוניסטית' הנצית:

זוהי נקודת מפנה בהיסטוריה הציונית; שכן משמעה שהתוכנית הרוויזיוניסטית, שעד עתה נדחתה וגונתה בחומרה, ניצחה לבסוף. ההחלטה באטלנטיק סיטי אף הולכת צעד נוסף מעבר לתוכנית בילטמור (1942), שבה העניק המיעוט היהודי זכויות מיעוט לרוב הערבי. הפעם, הערבים אפילו לא נזכרו בהחלטה, וככל הנראה לא נותר להם אלא לבחור בין הגירה מרצון ובין אזורחות סוג ב'.<sup>24</sup>

בעיני ארנדט, תוצאות הקונגרס באטלנטיק סיטי שיקפו את "העלייה העצומה בחשיבותן של יהדות אמריקה ושל הציונות האמריקאית בארגון הציוני העולמי".<sup>25</sup> ההחלטה חשפה את דבקותן של "כל הסיעות הציוניות, פה אחד", במטרות סופיות "שעצם הדיון בהן היה עדיין בגדר טאבו בשנות השלושים", ושככל הנראה, "רק מניעים אופורטוניסטיים מנעו את התנועה הציונית מלהצהיר

עליהן עד אז"; כתוצאה מכך, החמיצו כל סיכוי לבני שיח ערבים, והשאירו "דלת פרוצה לרווחה להשתלטותו של כוח חיצוני". למעשה, "עכשיו באמת עשו הציונים ככל יכולתם כדי ליצור את 'הסכסוך הטראגי', הבלתי פתיר, סכסוך שיגיע לקיצו רק באמצעות חיתוך הקשר הגורדי" – אף שיהיה זה "נאיבי מאוד להאמין שחיתוך כזה יהיה תמיד לטובת היהודים", או "יביא לפתרון בר-קיימא".

הלאומיות רעה דיה בכך שאינה בוטחת בדבר, לכך כוחה הגס של האומה. לאומיות התלויה, בעל כורחה ומדעתה, בכוח חיצוני זר, היא ללא ספק גרועה הימנה... אם ימשיכו הציונים להתעלם מעמי הים התיכון, ולהתחשב רק בכוחות הגדולים והרחוקים, הם לא ייראו אלא ככלי שרת, סוכנים של אינטרסים זרים ועוינים. יהודים המודעים להיסטוריה היהודית צריכים להיות ערים לכך שמצב דברים כזה סופו להוביל לגל חדש של שנאת-יהודים; אנטישמיות המחר תטען כי לא רק שהיהודים הרוויחו מנכוחותם של הכוחות הזרים הגדולים באזור הזה, הם גם תכננו זאת מראש, ולכן הם האשמים בתוצאות.<sup>26</sup>

ארנדט הוקיעה בחריפות את המדיניות הזאת, וראתה בה חזרה אל "המתודות המסורתיות של ה'שתדלנות' – כעת לא הכירו הציונים 'מיקום פוליטי טוב יותר מאשר שתדלנות בשביל החזק, ובסיס טוב יותר להסכמים מאשר שירותם-שלהם כסוכנים טובים של אינטרסים זרים." הם קיוו ש"אם תזכה יהדות פלשתינה להשתתף בטיפול באינטרסים האמריקאיים בחלק זה של העולם, תתגשם הכרזתו המפורסמת של השופט [לואיס דמביס] ברנדייס: יהיה עליך להיות ציוני כדי להיות פטריוט אמריקאי מושלם."<sup>27</sup>

במאמר מרכזי אחר מוזמן מלחמת 1948, הוקיעה ארנדט את הטבח בדיר יאסין ואת ההרג ביפו ובחיפה, בהם ראתה טרור שהפעילה הזרוע הרוויזיוניסטית של הציונות, מתוך כוונה לגרש תחילה את האוכלוסיות הערביות אל מחוץ לפלסטין. מפלגת הזרם המרכזי, מפא"י, בנתה כלכלה יהודית נפרדת – ועל כך היתה גאוותה – וארנדט ראתה בכך את הקללה שאיפשרה את גירוש הערבים (כמעט חמישים אחוזים מאוכלוסיית הארץ) ללא אבידות ליהודים.<sup>28</sup> במזרח התיכון, מוקפים אוכלוסיה ערבית גדולה בהרבה, לא תיתכן אלא תוצאה אחת – התמדת חוסר הביטחון הפנימי. "בית ששכני אינו מכיר בו או מכבד אותו – איננו בית." מדינת ישראל, שנוסדה זה עתה, תהיה "שונה למדי מן החלום שחלמה היהדות העולמית, הציונית והלא ציונית" – חברה חמושה ומכונסת בעצמה, שבה "המחשבה הפוליטית תתרכז באסטרטגיה צבאית", חברה אשר תתנוון ותהפוך "לאחת מאותם שבטי לוחמים קטנים, שההיסטוריה לימדה אותנו רבות על סיכוייהם ועל חשיבותם עוד מאז ימיה של ספרטה", תותיר

את הערבים "גולים חסרי בית", ואת הבעיה הערבית כ"נושא האמיתי היחידי, פוליטית ומוסרית, של הפוליטיקה הישראלית".<sup>29</sup>

אחד הפרקים האחרונים ב"כתבים היהודים" של ארנדט כולל חמישה טקסטים המתמקדים במחלוקת סביב "אייכמן בירושלים", וכיניהם תשובתה המפורסמת לגרשום שלום. פחות צפויה היא תשובתה, שלא פורסמה עד כה, לשאלות שנשאלה בכתב בנוגע לתגובות על ספרה, בראיון אשר נועד להתפרסם, ככל הנראה, במגזין *Look* ב-1963; תשובה זו היתה יכולה להיכתב גם היום, ביחס לעדרי הפרו־ישראלים, הנקבצים לתקוף את כל מי שדעותיו חורגות מן הדקאלוג הציוני: "לא הופתעתי מ'רגישותם של יהודים מסוימים', ומאחר שאני עצמי יהודיה, אני חושבת שהיו לי די סיבות שלא להיבהל מרגישות זו... אבל אלימותה, ובייחוד אחידותה של דעת הקהל בקרב מוסדות היהודים (למעט יוצאים מן הכלל אחדים בלבד), הפתיעו אותי מאוד. אני מסיקה כי פגעתי לא רק ב'רגישות' כי אם גם בזכויות־חזקה מסוימות, ואת זאת לא ידעתי מראש".<sup>30</sup>

### על היהודיות

באשר לכותרת הספר, מבחינה היסטוריוציסטית, הוגן להניח שארנדט עצמה היתה ודאי נבוכה מן השם "הכתבים היהודים". אין פירושו שלא רצתה להצהיר על עצמה יהודיה, או שהשאלה היהודית של המודרניות מילאה רק תפקיד קטן בחייה ובעבודתה; ואולם, היא היתה עשויה לחוש מבוכה אמיתית נוכח הצגת הצהרותיה בנושאים הפוליטיים, ההיסטוריים והתרבותיים הללו תחת התואר החובק־כל שאותו הגדירה פעם כ"ציון גזעי, אם בכלל". כמובן מסוים, הכותרת לספרו של פלדמן, אשר בישר את הופעתו של כרך זה, "היהודי כמנודה: זהות ופוליטיקה יהודית בעת המודרנית", הולמת יותר את עבודתה ואת חייה של ארנדט, ואף מעלה על הדעת את מחקרה על חייה של פרנהגן ואת הכרת הטובה שחשה כלפי לזר. אמנם, הכותרת "היהודי כמנודה" אינה מתארת באופן מושלם את תכני הספר הזה, שמרביתו ניתוח פוליטי בלתי מתפשר של ההיסטוריה בת־זמננו, ולא הרהורים על העמדה החברתית או האונטולוגית - ותהיה זו עמדתם הממשית או האידיאלית - של היהודים לאורך ההיסטוריה. העורכים, כמוצהר בחיבוריהם, היו מודעים מאוד למחשבתה של ארנדט בנושאים אלה. מכאן שהכותרת משקפת את שליטתה של פוליטיקת הזהויות בימינו, בייחוד בארצות הברית; שם, החלק המאורגן של היהדות האמריקאית הוא קבוצה בעלת נוכחות מורגשת וקולנית במיוחד. ארנדט היתה ודאי אומרת שמציאות זו כמוה כניצחון האנטישמיות.

למעשה, אוסף המאמרים – וזהו אחד ממאפייניו הבולטים – מגלה מה מועט היה עניינה של ארנדט בבעיות של "יהודיות" במובנה הצר או המקובל. אין בו כמעט דבר על הדת היהודית, זולת סקירה לא מרשימה על ספרו של גרשום שלום על שבתאי צבי, שנכתבה אולי מתוך תחושת חובה לחברו הטוב ביותר של ולטר בנימין. המאמר "יצירת אווירה תרבותית" (1947) מבהיר כי דעתה על המסורות היהודיות לא היתה טובה במיוחד – היא ראתה בהן שילוב של תיאולוגיה ופולקלור, עם מעט קולות פרושים (אשר לא צוינו). לדבריה היא חדלה "להשתעמם מן השאלה היהודית", נוכח הפאשיזם הגרמני, אך התמקדותה בה לאחר מכן היתה כל כולה פוליטית. נושאים של כתבי ארנדט בכרך זה נוגעים פחות ל"יהודיות", ויותר ליסודותיה ההיסטוריים של האנטישמיות באירופה; לאשליותיה של ההתבוללות הבורגנית; להבליה ולפשעיה של הציונות, משנות התשעים של המאה התשע-עשרה ועד שנות הששים של המאה העשרים.

במובן זה, צדק גרשום שלום באומרו כי ארנדט לא הצטיינה ב'אהבת ישראל', כמוהו וכגולדה מאיר – זו אשר אמרה לארנדט שהיא עצמה, בהיותה סוציאליסטית, אינה מאמינה באלוהים אלא "בעם היהודי". במלים אחרות, אפשר לומר כי ארנדט חסרה לא רק פטריוטיות תרבותית קונוונציונלית מן הסוג שגילים גרשום שלום, אלא גם חיבה יתרה לענייני זהות. במובן זה, היא מעולם לא חדלה להשתעמם מן השאלה היהודית; בהיותה שרויה עמוק בתרבות הגרמנית הגבוהה, לא היתה לשאלה זו משמעות רבה בעבורה.

במבט היסטורי, נראה שכתובתה של ארנדט על הציונות היא למעשה אפיזודה עצמאית בתוך הקריירה שלה, תוצר של מעורבותה האישית הנלהבת בנושא היהודי, ושל ההשפעה המכרעת – הן זו הטקסטואלית של ברנרד לזר והן זו האישית של היינריך בלוכר. אפיזודה זו נקטעה בשל שתי התפתחויות לאחר מלחמת העולם השנייה: הקמתה של מדינה ציונית קנאית ומיליטריסטית בישראל, אשר ניפצה את תקוותיה לפתרון צודק באזור; והתאבנותה של המדינה הסטליניסטית ברוסיה, שבעטיה נטש בלוכר את אמונותיו המרקסיסטיות ונסחף עם ארנדט להחזיק בנוסח ליברלי של עמדות המלחמה הקרה.<sup>31</sup> לאחר 1950, החזיקה ארנדט בדעות פוליטיות, מקצתן תועות ולא עקביות, מקצתן אמיצות ואף רדיקליות, אך לא היתה זו פוליטיקה קוהרנטית של ממש. במובן מסוים, ניתן לראות בדיווחה על משפט אייכמן דרך לא מודעת לבטא את אכזבתה מהקמתה של מדינת ישראל ומצורתה, אך מאחר שהיא אינה עוסקת בספר זה בגורלם של הערבים, קשה לכרוך אותו בכתיבתה המוקדמת על הציונות. באופן צפוי, אולי, בשל מעורבותה הגוברת של ארנדט בחוגי המוסדות

הפוליטיים והתרבותיים האנגלו-אמריקאיים - אף שמעורבות זו היתה תמיד ביקורתית, לעתים אף סאטירית<sup>32</sup> - היא ראתה את שורת המלחמות הרצופות בעיניים אמריקאיות. המתקפה האנגלית-צרפתית-ישראלית על מצרים ב-1956 היתה אמנם סיכון פזיז, אך אם כבר נעשה, צריך היה לעשותו היטב: "אני סבורה שהסיבה לכך היתה טיפשות מובנת", אך "מאחר שלא היה להם אומץ לבצע זאת, טכנית וצבאית, היתה זו "קטסטרופה."<sup>33</sup> נאצר היה ניאו-פאשיסט, וכשישראל פתחה במלחמת ששת הימים ב-1967, ארנדט התרגשה מעוז רוחה של המדינה, עד כדי כך שאחד מחבריה אמר כי היא מתנהגת "ככלת מלחמה".<sup>34</sup> ליאספרס כתבה: "הישראלים עשו עבודה נהדרת", "אני מאוד אוהבת את דיין", ו"יש לתלות את נאצר לאלתר".<sup>35</sup> אפשר שהיה בתגובות אלה מעין זיכרון מותק מן המערכה שלה בשנות הארבעים למען צבא יהודי.

עם זאת, ראוי לומר כי ארנדט מעולם לא התכחשה לדבר מן הדברים שכתבה על אודות הציונות, כפי שבני זמנה האמריקאים זוכרים בוודאי - ככלות הכול, קלמנט גרינברג דחה את מאמרה "חשיבה מחדש על הציונות" שהוגש ל-*Commentary*, בטענה שהוא נודף אנטישמיות. אחר כך, רגעי ההתלהבות מצה"ל היו בעיקרם התפרצויות רגש פרטיות. לגבי דידה, תמימות דעים היתה תמיד מסוכנת. ארנדט שימרה, עד הסוף ממש, את הדבר שבזכותו מעריכים אותה יותר מכל - אותה איכות של עצמאות אינטלקטואלית, שבתשובתה לגרשום שלום היטיבה כל כך להגן עליה ברהיטות:

אתה מתבלבל משום שהטעונונים שלי והגישה שלי שונים כל כך מאלה שבהם אתה רגיל; במלים אחרות, הבעיה היא שאני עצמאית. כוונתי בכך, מצד אחד, שאינני שייכת לשום ארגון ותמיד מדברת בשם עצמי בלבד, ומצד שני, שיש לי ביטחון רב בחשיבה עצמית נוסח לסינג, ולדעתי, שום אידיאולוגיה, שום דעת-קהל ושום "אמונות" לעולם לא יוכלו להיות לה תחליף.<sup>36</sup>

מאנגלית שירה סתיו

1 Hannah Arendt, *The Jewish Writings*, edited by Jerome Kohn and Ron Feldman, New York 2007.

2 Arendt, *The Jew as Pariah: Jewish Identity and Politics in the Modern Age*, edited by Ron Feldman, New York 1978

3 מכתב לקרל יאספרס, 7 בספטמבר 1952.

4 Elisabeth Young-Bruehl, *Hannah Arendt: For Love of the World*, New Haven 1982, pp.10-11

5 "The Eichmann Controversy: Letter to Gershom Scholem, July 24, 1963", in

- Jewish Writings*, p. 466
- 6 "Herzl and Lazare" [1942], in *Jewish Writings*, pp. 338-42.
- 7 *Rahel Varnhagen: The life of a Jewish Woman*, New York 1974, p.224: cited in Young-Buehl, *Hannah Arendt*, p. 92.
- 8 מספרת הביוגרפית של ארנדט: "ז'רמן דה-רוטשילד אהבה במיוחד לתרום למעון לילדים, וארנדט אירגנה את ביקוריה שם. דה-רוטשילד אהבה להופיע שם בתכשיטים ובמשי אדום מבית רוטשילד, עם הלימוזינה שלה, המלאה בצעצועים ובממתקים, והאמינה אמונה רומנטית שהילדים ירגישו כי זהו נס המתרחש במיוחד בשבילם" (Young-Buehl, *Hannah Arendt*, p. 120).
- 9 במסגרת על הזוג לוקסמבורג ויוג'נס כתבה ארנדט: "לעולם לא נדע כמה מרעיונותיה של רוזה לוקסמבורג נשאבו מיוג'נס; בחיי הנישואים, לא תמיד ניתן להבחין בין מחשבותיהם של בני הזוג." *"Rosa Luxemburg"*, *Men in Dark Times*, New York 1968, pp. 45-6; cited in Young-Buehl, *Hannah Arendt*, p. 135.
- 10 *Jewish Writings*, p. xviii; *Within Four Walls: The Correspondence between Hannah Arendt and Heinrich Blücher*, 1936-1968, pp. 16-17, 20-21.
- 11 *Vélodrome*-ה אל אחרות אל Preface, *Jewish Writings*, p. xix. ארנדט זומנה, יחד עם נשים 'זרות' אחרות אל *d'Hiver* ב-15 במאי 1940, והועברה אל מחנה העזירים ב-Gurs בדרום צרפת. בכאוס הביורוקרטי שלאחר נפילת צרפת ביוני 1940, ניצלו היא ועצירים אחרים את ההזדמנות וכתבו לעצמם מסמכי שחרור: Young-Buehl, *Hannah Arendt*, p. 155.
- 12 "Antisemitism" [c.1938-39], *Jewish Writings*, pp. 50-51.
- אני משמר את הכתיב של ארנדט, "antisemitism" ולא "anti-Semitism", משום שכתענת העורכים, "מעולם לא היתה אידיאולוגיה או תנועה בשם "Semitism", מה שהופך את "anti-Semitism" ורומותיה לשמות מוטעים לוגית". ראו *The Jewish Writings*, עמ' xxxiii.
- 13 "Antisemitism", *Jewish Writings*, pp. 70, 66".
- 14 גילמו כבר את 'הקשר האישי' שבין 'בולטות, פילנתרופיה וייצוג פוליטי', שארנדט גינתה בציונות ההרצליאנית.
- 15 "Antisemitism", *Jewish Writings*, pp. 77, 71, 76, 86
- 16 "Antisemitism", *Jewish Writings*, p. 107
- 17 "Antisemitism", *Jewish Writings*, p. 108
- 18 "Antisemitism", *Jewish Writings*, p. 109
- ארנדט יכלה ללכת רחוק יותר, ולהשוות בין תיאורם של היונקרים את האזרח הבורגני לבין תיאורם של הרצל או של נורדאו את היהודי.
- 19 "Antisemitism", *Ceterum Censeo...* [1941], "Zionism Reconsidered" [1944]: *Jewish Writings*, pp. 55-6, 57-9, 143, 363, 381
- 20 "The Minority Question" [1940], *Jewish Writings*, pp. 130, 133.
- 21 "The Crisis of Zionism" [1943], *Jewish Writings*, pp. 336, 334-5. עמדותיה בשאלה זו השתנו באורח ניכר לאורך העשור. ב-1942 שיכחה ב-Aufbau את ברית המועצות כחברה הראשונה בעולם שהיהודים בה "נהנים מאמנציפציה חוקית וחברתית, כלומר, מוכרים כאומה ומשוחררים כאומה". ואילו ב-1950, עם תחילת מלחמה הקרה, כתבה על הסכנה הנשקפת למזרח התיכון מ'שלום בנוסח סובייטי'. ראו *Jewish Writings*, pp. 173, 427.
- 22 "Crisis of Zionism", *Jewish Writings*, pp. 335.
- 23 "Can the Jewish-Arab question be solved?" [1943], *Jewish Writings*, pp. 196-7
- כמובן, עד סוף המלחמה לא שרד ולו גם אחד מרעיונות אלה. מרגע שחולקה פלסטין בפועל, תמכה ארנדט - שב-1952 שיכחה את מגנס על היותו "המצפון של העם היהודי" - בהצעתו



לפתרון קונפדראלי לפלסטין, בתוך פדרציה אזורית של המזרח הקרוב, ללא בריטניה, אך עם האפשרות לכלול את טורקיה ואת אירן (כאן החרתה החזיקה ארנדט אחרי הצעתו של לא אחר מאשר אבא אבן, במאמרו ב-Commentary מ-1948) ומדינות ערביות אחרות. וראו "Peace or Armistice in the Near East?", *Review of Politics*, January 1950: Jewish Writings, p. 446.

24 "Zionism Reconsidered", *Jewish Writings*, p. 343.

25 "Zionism Reconsidered", *Jewish Writings*, p. 368.

26 "Zionism Reconsidered", *Jewish Writings*, pp. 343-5.

27 "Zionism Reconsidered", *Jewish Writings*, pp. 367, 370.

28 "Peace or Armistice in the Near East?", *Jewish Writings*, PP. 444, 448.

במאמר זה חזתה ארנדט את מה שחוקרי הקולוניאליזם ההתיישבותי, כמו גרשון שפיר ופטריק וולפה, תיארו, חמישים שנה אחר כך, כשיטה: באמצעות יצירתו של כוח העבודה של הקולונייה של ההתיישבות הטהורה, מווייג'יניה או ניו אינגלנד ועד אוסטרליה והקיבוצים, העם הילידי הוא זה אשר נעשה מיותר.

29 *Jewish Writings*, pp. 235, 396-7, 451.

30 *Jewish Writings*, p.477. העורכים לא הצליחו למצוא ב-Look אף ראיון או מאמר.

31 אף על פי כן, ב-1944 יכלה ארנדט לכתוב על כישלונם של הציונים הסוציאליסטים "להפנות ולו דבר ביקורת אחד כלפי הבורגנות היהודית שמחוץ לפלשתינה, או לתקוף את תפקידם של הכספים היהודיים במבנה הפוליטי של החיים היהודיים", בתוך הקשר שבו "הרחפים הפוליטיים האמיתיים של הסוציאליסטים לצדק וחופש הלכו ונחלשו, ככל שאמונתם הפנאטית בהתפתחות כלשהי, על-אנושית ומתקדמת, הלכה והתחזקה." *Jewish Writings*, pp. 351-2.

32 כמו, למשל, התיאור החריף של הקונגרס לחופש תרבותי שנחוג בראווה, במכתבים לבלוכר, 12-17 בספטמבר 1955.

33 מכתב לבלומנפלד, 26 בדצמבר 1956.

34 "The Destruction of Six Million" [1964], *Jewish Writings*, p. 493; Young-Buehl, *Hannah Arendt*, p.455.

35 מכתבים ליאספרס, 10 ביוני ו-1 באוקטובר 1967.

36 *Jewish Writings*, p. 470